

El foixista Feix?: Etiquetes que amaguen la realitat

Pere Gómez i Inglada

Sobre les etiquetes

Sovint la profunditat d'unes idees, d'unes posicions polítiques, ens impedeix assimilar-les en tota la seva extensió; llavors toca analitzar-les amb detall, veure'n tots els matisos, l'evolució, fins que puguem arribar a treure'n l'entrellat, a entendre-les en la seva globalitat.

Però això vol dir temps i, com més subtil i completa és la ideologia, molt temps! I en el món d'avui el temps és or; de manera que tendim a no voler despendre'l així com així. La temptació és escurçar el camí, simplificar, fer-ne una valoració genèrica per trobar aquella paraula màgica, aquella cotilla, que ens permet desar ben desada al calaix corresponent tota la riquesa, la subtileza, la màgia d'un pensament o, fins i tot, de tota una trajectòria. Amb una mica de sort, ja no ens haurem de molestar mai més a treure la pols del calaix i el seu contingut quedarà intacte, per sempre més. Aquest és un fenomen cada cop més comú contra el qual cal lluitar quan volem fer un estudi complet d'una producció literària, però també és una característica massa habitual en l'anàlisi política d'aquests últims temps.

Com els arbres que no ens permeten de veure el bosc, les etiquetes gratuïtes ens acaben amagant la realitat, els perfils, els detalls, que sovint són més importants que la impressió inicial. Ara com ara, vivim en un món en què la marca, el color, l'aparença, ho són tot. Els perfils són massa subtils perquè el món de la publicitat s'hi vulgui entretenir i, per tant, amb la simplicitat s'acaba tenint més espai, més èxit.

Aquest joc de les etiquetes que fan fortuna és precisament el que ens ocupa: com pot ser que encasellem reiteradament un escriptor de l'amplitud i la subtileza de J. V. Foix en la ideologia feixista? Un escriptor que mai no va tenir res a veure amb Franco ni amb els franquistes, que fins a l'esclat de la guerra d'Espanya va pertànyer a Acció Catalana, la formació de Lluís Nicolau d'Olwer, que va criticar

les posicions de la Lliga Regionalista durant la Dictadura i durant la República i que, segons ell mateix explica, va patir escorcolls de faistes i de falangistes durant la guerra i després de la guerra?

La resposta és ben simple: les etiquetes segueixen funcionant. De res no serveix que un personatge com Carles Sentís, que sí que va tenir algunes relacions amb el franquisme i que va conèixer Foix a la redacció de *La Publicitat*, comenti en les seves memòries que Foix no va ser filofeixista,¹ quan un erudit del nivell de Jaume Vallcorba no s'està de posar, en el diari de més tirada de Barcelona, el títol de "El catalanismo fascista de J. V. Foix" a un article de presentació de la seva biografia del poeta. Un titular colpidor, però que, si ens prenem el temps de llegir-ne les quatre columnes, entenem que té un abast ben relatiu. Tot i així, en el seu article fins i tot reporta alguna anècdota personal per subratllar el seu enfoc: «Le pregunté: “Así, pues, ¿es usted maurrasiano?” Y me respondió: “Lo fui, en efecto. Aunque no siempre. Más tarde me hice fascista”.» Però val a dir que tot seguit ho matisa: «El fascismo foixiano fue más bien circunstancial, brevísimo en el tiempo (empezó alrededor de 1920, precisamente cuando la influencia maurrasiana se hacía sentir con más intensidad en Europa) y de proyección probablemente nula. Secundó a su amigo Josep Carbonell en la idea de propagar este ideario a través de una publicación política» (Vallcorba 2002:7).

Etiquetes com aquesta, sumades a la ja clàssica expressió que incloc en el títol d'aquest article, "el foixista Feix" (que no sabem ben bé què vol dir, tot i que ho intuïm), han acabat de configurar una aurèola que envolta el pensament de Foix i que, malgrat les anàlisis ben acurades d'estudiosos de la seva obra com Manuel Carbonell o Vinyet Panyella, per exemple, cal que tornem a revisar per intentar definir-ne els matisos i el fons de la qüestió, perquè no ens acabi passant com en les paròdies polítiques més populars de la televisió en

¹ “[J. V. Foix] portava la pàgina de Lletres, on de vegades publicava textos elogiosos sobre, per exemple, el futurisme i Marinetti, lligat amb un feixisme italià encara novell. No parlava directament de política, sinó de termes culturals. Malgrat això, anys després, alguns l’han acusat injustament de filofeixista.” (Sentís, 2006:64)

què coneixem més el polític per la caricatura que pel contingut de les seves idees.

Foix havia experimentat i sentia, encara, una profunda admiració teòrica per l'exemple que suposava per a Catalunya haver sabut organitzar i canalitzar tota l'energia d'un moviment de masses amb un ideal al davant com era el de la reconstrucció nacional, la plenitud de la realització de la pàtria. Hi havia contribuït tots els estaments de la societat, des dels sindicalistes fins als polítics, passant per artistes, intel·lectuals, escriptors, com D'Annunzio i Marinetti. Havia estat una empresa comuna i conjunta en què havia prevalgut la idea de la pàtria i la de la comunitat. Però vers 1924, quan el feixisme havia pres tot un altre caire o, simplement, es manifestava en la seva crua realitat, Foix es veié en la necessitat moral de puntualitzar les seves simpaties, i ho féu amb claredat, ajustant molt la diferència dels matisos. (Panyella 1989:109)

D'entrada, deixem clar que tots els analistes del pensament polític de Foix han observat d'alguna manera la influència de la ideologia feixista en els seus primers escrits. Però al mateix temps cal puntualitzar que és evident que aquesta incidència no necessàriament vol dir que hi hagi d'haver una identificació absoluta del pensament de Foix amb el feixisme. Més aviat, com veurem, és ben al contrari.

D'altra banda, tampoc no és gratuït d'insistir en la idea que no és el mateix un posicionament feixista el 1920 que el 1945. Això, mirat des de la perspectiva històrica, vistos els resultats, de vegades no és fàcil tenir-ho prou en compte. De fet, com el mateix Foix indicava en els seus articles contemporanis a *La Publicitat*, molts polítics europeus van elogiar Mussolini i el feixisme, especialment pel que implicava com a fre a l'expansió del comunisme a Europa. A diferència de Foix, aquests no han passat a la història com a filofeixistes perquè se'ls ha jutjat per les seves actuacions posteriors. Potser només depèn de la fortuna d'una etiqueta, o potser és que convé tallar de soca-rel l'opció d'un catalanisme ambiciós com el de Foix?

En definitiva, per tenir una visió prou exacta i matisada, per superar l'etiqueta o la visió tendenciosa, cal que fem un seguiment cronològic de les posicions ideològiques de J. V. Foix en aquests anys

de consolidació, entre el 1920 i el 1936. De ben segur que la relació del seu posicionament amb les circumstàncies de cada època ens ajudaran a veure més clarament les dimensions de la seva ideologia.

Els anys de Monitor

Amb Josep Carbonell, seguint el mestratge del desaparegut Joaquim Folguera, tiren endavant un projecte periodístic innovador: *Monitor. Gasetta nacional de política, d'art i de literatura*. Havia de ser una revista mensual, però el cert és que entre el gener de 1921 i el gener de 1923 només n'apareixen 9 números. Amb tot, la revista és un referent imprescindible per conèixer la ideologia política del Foix d'aquest període.

Per als redactors de *Monitor*, després del fracàs de la campanya autonomista, hi ha tres tendències bàsiques en el nacionalisme català: la que ells anomenen separatista, que la consideren una derivació inviable de l'esperit romàntic, i les dues evolucions del catalanisme de Prat de la Riba: la posició "espanyolista" de Cambó, i l'ideal "espanyista" de Carbonell i Foix. Es tractava d'aconseguir la llibertat de Catalunya, la seva independència, perquè pogués ser l'aglutinadora d'una confederació ibèrica de pobles lliures. Aquesta configuració s'hauria d'inserir en una construcció utòpica del món, com ells mateixos reconeixien, reorganitzat en diverses confederacions imperials que garantissin l'equilibri i la pau arreu. El to d'alguns fragments d'aquests articles ens els emmarca en un context internacional d'ascens del feixisme, com molt bé han assenyalat tots els crítics que han analitzat l'obra de Foix. Així, per exemple, el gener de 1922 escriu a *Monitor*:

L'espanyisme català no està organitzat en un partit, no té un programa polític establert, no té una premsa que l'orienti ni una intel·ligència que el dirigeixi. És una tendència, vaga en la seva ordenació, però poderosa en la seva extensió. El catalanisme espanyista no és, sobretot, autonomista. En canvi, si fos possible de cercar aquests espanyistes, els trobaríem disfressats sota aquestes denominacions. Llur nacionalisme, llur autonomisme és fals. Són unitaristes amb la mateixa

intensitat amb què són catalans. Una solució autonomista per a Catalunya que donés a la nostra Pàtria llibertat per a regir els seus destins independentment dels de Castella, els entristiria sense conhort. Suposem Espanya al llindar d'una revolució aprofitable per a la causa nacional catalana, o una possibilitat d'intervenció estrangera que ofereixi al nostre país l'avinentsa de constituir-se en Estat independent: l'espanyisme profund d'aquest catalanisme inorgànic se situarà sempre al costat del poder conservador constituït, elevarà per damunt de totes la bandera neutral, combatrà contra l'invasor i acabillarà les forces que s'oposaran a l'invasor. ¿Quin és el mòbil espiritual que diferencia l'espanyolista de l'espanyista? Deixeu l'espanyista en la il·lusió que el català és una llengua oficial, deixeu-lo simplement moure's en català, i el seu nacionalisme hispànic es consolidarà victoriosament.

Seguint Prat de la Riba, pensaven que aquest imperi ibèric confederat havia d'incloure les terres occitanes i, contrastant amb Charles Maurras –la influència del qual Foix no dubta a reconèixer en algun aspecte de les seves teories–, afirmen que el tractat dels Pirineus i la situació present de Catalunya són els més forts impediments per a la constitució d'aquesta hipotètica Confederació llatina. Foix diu: "Contra una monarquia o una república unitàries, contra França o Espanya cesaristes, Catalunya a l'hora de la seva renaixença integral, s'aixecarà unànime en defensa de la seva llibertat, i per al restabliment de la justícia i de l'ordre veritables." (*Monitor*, febrer de 1922)

No hem de perdre de vista que som a començament dels anys 20, els redactors de *Monitor* són conscients que els imperis colonials s'estan modificant i que, arran del tractat de Versalles, s'està creant un nou ordre mundial. En aquest sentit, pensen que Catalunya hi ha de tenir un paper que garanteixi la seva independència, un paper que no pot ser el de la submissió a Espanya ni a França. De fet, si s'oposen fermament a "l'independentisme separatista", com ells diuen, és sobretot per dos motius: d'una banda, perquè pensen que la independència d'Espanya no garanteix la independència de França, com ha succeït en altres moments històrics, i, d'altra banda, perquè en un món de blocs l'aïllament no garanteix que la cultura catalana tingui el pes en el món que ells pensen que es mereix.

Per això mateix es posicionen en contra de la solució irlandesa, tot i que amb matisos perquè, malgrat la independència, els irlandesos poden seguir formant part de l'Imperi britànic. En algun aspecte, la seva visió d'aquest Imperi britànic els serveix d'exemple per a la seva utòpica Confederació occidental (de vegades en diuen "ibèrica"; de vegades, "l'latina") que defineixen com a "comunitat de pobles i de nacions lliures".

Però també són conscients que la situació geopolítica està canviant i no dubten a recomanar modificacions estructurals, fins i tot amb un cert to visionari. Diuen:

El món s'orienta visiblement vers la màxima disgregació i alhora vers la màxima unitat. D'una part totes les ànsies nacionals fent-se efectives; d'altra part totes les nacions sentint una necessitat absoluta les unes de les altres. Els centres econòmics es desplacen i si fins avui l'Europa ha estat centre del món com ahir ho era la Mediterrània, demà ho seran l'Atlàntic i el Pacífic; el planeta va esdevenint igual en la seva totalitat i diversitat. Vers aquesta novetat per la qual nosaltres, catalans, ens preparam, l'Anglaterra hi té molt de camí fet. (*Monitor*, febrer de 1922)

Com ja he dit abans, seguint la petja d'Enric Prat de la Riba, l'imperi somiat que garanteixi la llibertat i l'expansió de Catalunya es configura com una confederació de pobles lliures. La influència del feixisme en la terminologia i en algun matís ideològic hi és evident: parlen d'un moviment nacional que superi la lluita de classes, parlen d'un patriotisme que respon a la causa de l'Ordre i de la civilització occidentals; però al costat d'això defensen que els pobles han de ser lliures per confederar-se amb altres pobles, amb els quals els uneix la història, per tal de garantir la pau universal. No podem obviar que tot aquest entramat ideològic es construeix en el context derivat del final de la guerra Gran, essent conscients que els tractats de pau que s'han signat són massa febles per poder impedir de caure en una altra guerra. Per això, Foix comenta:

Damunt les rancúnies dels vells Estats per ventura s'hi aixecaran, temps a venir, els braços amorosos de dues jòvens *repúbliques*, fresques del rou de l'alba que els donarà naixença i flam d'una mateixa foguera

purificadora i reivindicativa. (...) *Monitor* ho repeteix des de la seva aparició: Provença a França i Catalunya a la Península ibèrica eleven una mateixa bandera de pau i de llatinitat. (*Monitor*, gener de 1922)

No cal dir que en aquests dos anys de *Monitor* els dubtes, les vacil·lacions i les contradiccions a l'hora d'establir aquest programa utòpic se succeeixen. Els referents i els exemples que van apareixent són molts, però al llarg d'aquests articles sobretot es manté inalterable la defensa de l'obra d'Enric Prat de la Riba. Per això no ens ha de sorprendre la presència de la idea d'un moviment nacional aglutinador, ni tampoc no sorprèn l'aparició de la idea d'imperi, ni, sobretot, la del militarisme. Foix insisteix en el rebuig al militarisme que per tradició té el catalanisme, i ho justifica pel mal que el país n'ha rebut al llarg dels segles. Tot i així, manté la idea que si Catalunya ha de poder obtenir i preservar la seva independència és necessari que tingui una capacitat militar que la defensi. De fet, a banda de referir-se al pensament de Joaquim Folguera, que també defensava la necessitat dels estudis militars, en el seu argumentari Foix no s'està de remuntar-se a les mítiques Bases de Manresa per explicar que ja se'n parlava i, en el camp més contemporani, a *Monitor* hi posa l'exemple recent de Txecoslovàquia, la nova república que, envoltada d'enemics amb la voluntat de reconquerir-la, ha d'intensificar la seva preparació militar. L'exemple és, doncs, el d'un militarisme defensiu, ben necessari per intentar frenar les ànsies expansives, feixistes, dels estats tradicionals. En definitiva, i repetint la ideologia pratiana, l'organització utòpica de *Monitor* defensa, com diuen, "Primer Catalunya i la seva restauració estatal; segon, l'Imperi peninsular entitat superior creada al magne impuls generós i expansiu de la nostra Pàtria. (...) Dins la Confederació ibèrica cada nació tindria la seva iniciativa avinent amb la seva història i les seves necessitats expansives que al capdavall recaurien a benefici de la nació que les realitzés i a la grandesa general de la confederació." (*Monitor*, 15 de desembre de 1921).

Seguint el que afirmo en el títol, ara convé citar directament Prat de la Riba per evitar que les etiquetes ens tornin a amagar el bosc. El polític nacionalista acaba el seu assaig més popular, *La nacionalitat catalana*, d'aquesta manera:

Si l'ideal complex que encén en nova i intensa vida totes les energies catalanes, si el nacionalisme integral de Catalunya va endavant en aquesta empresa i aconsegueix de despertar amb el seu impuls i el seu exemple les forces adormides de tots els pobles espanyols, si pot inspirar a aquests pobles fe en si mateixos i en llur esdevenidor, es redreçaran de l'actual decadència, i el nacionalisme català haurà dut a compliment la seva primera acció imperialista.

La Federació Ibèrica

Llavors serà hora de treballar per reunir tots els pobles ibèrics, de Lisboa al Roine, dintre d'un sol Estat, d'un sol Imperi; i si les nacionalitats espanyoles renaixents saben fer triomfar aqueix ideal, saben imposar-lo, com la Prússia de Bismark va imposar l'ideal de l'imperialisme germànic, podrà la nova Ibèria enlairar-se al grau suprem d'imperialisme: podrà intervenir activament en el govern del món amb les altres potències mundials, podrà altra vegada expansionar-se sobre les terres bàrbares, i servir els alts interessos d'humanitat guiant cap a la civilització els pobles endarrerits i incultes. (Prat 1978:118)

La relació d'aquestes afirmacions amb les del grup de *Monitor* és indiscutible, malgrat el pas del temps i, fins i tot, malgrat el traspàs del mateix Prat. Caldrà, però, que no continuem per aquest camí si no volem endinsar-nos en les relacions equívocues que pot provocar l'anàlisi de textos d'èpoques ben diferents sense tenir en compte el moment històric de cada un. Tot amb tot, encara que amb matisos segons les èpoques, queda ben palès que la relació de Foix amb les idees de Prat de la Riba afecten més la part de la "solidaritat" (unió de les forces catalanistes) que la part d'"imperi".

El pas a la política activa: Acció Catalana i La Publicitat

Malgrat les seves posicions ideològiques, els redactors de *Monitor* no van pretendre en cap moment organitzar una formació política, un partit nacional; només pretenien ser un grup d'opinió. Ara: quan a començament del 1922 els organitzadors de la Conferència Nacional

Catalana els reclamen la seva participació, no dubten d'intervenir-hi. Segons el que manifesten ells mateixos, ha arribat el moment de crear una organització de patriotes que lluitin per la llibertat de Catalunya.

Com a conseqüència de la Conferència, es crea Acció Catalana, una formació inicialment aglutinadora, però que acabarà funcionant com un partit polític més; en un primer moment, liderat per Lluís Nicolau d'Olwer, Jaume Bofill i Mates i Antoni Rovira i Virgili. Josep Carbonell se'n desentén ben aviat i, anys més tard, en els moments inicials de la República, ingressarà a Unió Democràtica de Catalunya. Però Foix no. No només s'incorporarà a Acció Catalana, sinó que en dirigirà el primer butlletí, i sobretot participarà activament en el seu òrgan periodístic, *La Publicitat*. De fet, Foix militarà a Acció Catalana en tot aquest període fins a l'esclat de la guerra, malgrat les múltiples vicissituds per què passa la formació i el seguit d'esdeveniments històrics que se succeeixen.

Foix comença aquesta etapa a *La Publicitat* del 1922 amb dues seccions que són transcendents per marcar l'evolució del seu posicionament ideològic, ara integrat en l'òrgan d'expressió d'una nova formació política: es tracta de les seccions titulades *La premsa estrangera* i *La premsa nacional*.

Hi explora el paper aglutinador que pot tenir Acció Catalana per atreure sectors polítics que eren allunyats del Catalanisme. Així, per exemple, en l'article de *La premsa nacional* del 17 de gener de 1923 defensa la República com a forma de govern que ha acordat la Conferència Nacional Catalana, però adverteix que "una cosa és la llibertat, la democràcia i la República espanyoles, i una altra la llibertat, la democràcia i la República catalanes. És per aquestes que els patriotes catalans poden demostrar llurs simpaties, unir els seus esforços, pugnar per la seva realització. Un republicà espanyol i un monàrquic, enemics a dins d'Espanya, poden, situats a Catalunya, formar un front únic espanyolista contra els republicans patriotes de Catalunya. L'espanyolista, doncs, heu's ací l'enemic, sigui republicà, sigui monàrquic. La bandera tricolor dels republicans històrics, no és, com dèiem ahir, la bandera dels republicans catalans, la qual no pot ésser altra que la gloriosa bandera de les quatre barres."

La premsa estrangera encara és més significativa d'aquesta revisió dels postulats foixians un cop assumits els principis de la

Conferència Nacional Catalana. Contemporània de la marxa sobre Roma, l'octubre de 1922, n'ha de comentar els esdeveniments. Tot i que inicialment destaca els valors d'una revolució que defensa la nació i que n'allunya el partidisme i la lluita de classes, ben aviat alerta dels perills que comporta la possibilitat de l'ús de la força en els feixistes.

D'entrada, hi apareix l'admiració per l'èxit de Mussolini. Així, el 30 de novembre, escriu:

a nosaltres ens té mig trastornats el fet cert que un home, mediocre, si així us plau, s'aixequi abrivat i, un bell moment, abrivi Itàlia i la posi costat per costat de les dues nacions que es disputen la direcció de la política europea. (...) Conquesta la simpatia dels periodistes estrangers, engresca sobretot els periodistes parisencs i li dediquen article darrera article.

Però, de mica en mica, la realitat de la dictadura feixista italiana fa que els comentaris de Foix en les seves seccions vagin sent més crítics sobre les actuacions del règim.

A més, el triomf de la dictadura de Primo de Rivera suposa un altre impuls en la configuració de les posicions polítiques de Foix. Tot i que el diari se segueix publicant, cal tenir present que alguns dels dirigents d'Acció Catalana s'han hagut d'exiliar. En aquest moment, l'aparició de textos de Foix a *La Publicitat* serà menor, i a partir de 1926 compaginada amb les seves col·laboracions a *L'Amic de les Arts*, el nou intent editorial de Josep Carbonell. Amb tot, en aquesta etapa signa a *La Publicitat* els dos articles més coneguts i analitzats sobre la seva relació amb el feixisme, en resposta a unes declaracions de Josep Pla sobre l'assassinat del polític socialista Giacomo Matteotti. Es tracta de dos articles que apareixen censurats, de manera que es fa difícil basar-s'hi per analitzar les relacions de Foix amb el feixisme.

Encara així, hi podem observar l'argument foixià que tan criticable és la revolució comunista a Rússia com la feixista a Itàlia, i que no responen més que a expressions d'afers nacionals que només s'expliquen o es justifiquen per la situació dels respectius pobles. Tot i així, segueix mantenint que el feixisme té aspectes positius, però sense deixar d'evidenciar-ne els punts més criticables: "des del meu punt de vista, té en les seves motivacions i en els seus orígens immediats aspectes tan interessants i atenedibles com els aspectes antidemocràtics,

contrarevolucionaris i plutòcrates que hi assenyalen com a únics els seus adversaris." ("L'expressió d'una voluntat nacional". *La Publicitat*, 2 de juliol de 1924)

És especialment interessant que ens quedem un moment amb l'inici del segon i últim article (segons Foix mateix, la sèrie havia de continuar, però probablement les dificultats per poder-se expressar amb llibertat sota la Dictadura l'en van desdir). Comença aquest segon article dient: "Davant possibles interpretacions errònies, explicables en l'ambient moral que respirem, em faig una obligació: d'advertir prèviament que l'interès, la simpatia i la passió que jo he posat en el coneixement del procés feixista italià són similars a l'interès i passió amb què he seguit el procés bolxevista a Rússia." ("Motivacions italianes del feixisme". *La Publicitat*, 11 de juliol de 1924). Com he comentat abans, cal mantenir la idea, d'altra banda tan purament foixiana, que "interès" no equival de cap de les maneres a "identificació".

El camí cap a la República

Els anys de la dictadura encaminen Foix a acceptar una República espanyola que no correspon, ni de bon tros, a la revolució catalanista que defensava, però que en tot cas representa un gran avenç, i més tenint en compte l'experiència de la dictadura.

Són els moments que a *La Publicitat* publica *Meridians*, la seva secció periodística més extensa i famosa, i que, encara que les circumstàncies han canviat, manté la seva adhesió a Acció Catalana.

En aquests últims anys de la dictadura, Foix recorre a referents anteriors; per exemple, ell mateix remarca que recupera textos de Maurras. Vegem-ne, però, la lectura que en fa el 31 de gener de 1927 a *L'Amic de les Arts*. Hi diu que sempre ha manifestat que: "l'adhesió sentimental no és una adhesió de fet; que reclamar el dret a una llibertat no és amor per la llibertat; que, atorgat, aquest dret no seria aprofitat perquè l'adhesió a uns principis -Nació, Democràcia, Llibertat- no comporta, per a molts de nosaltres, una responsabilitat ni menys llur conquesta la possessió d'un instrument d'eficàcia ulterior." És a dir: ens trobem amb una defensa profunda de la llibertat i de la

democràcia ben distanciada del que representen el feixisme i la dictadura.

Respecte a Itàlia, si bé, com ja hem vist, inicialment recollia elements positius de la revolució feixista, després d'uns anys de dictadura i a punt de poder instaurar una República catalana, la imatge que dóna de Mussolini és ben crítica. N'és molt exemplificador un article de *Meridians* del 16 de maig de 1930 que titula "Grida ed urlí", centrat a evidenciar l'exageració formal del feixisme, esdevingut pura façana:

És sabut que per a un italià feixista el fervor és un *apassionato fervore*, un acte patriòtic és *insuperable*, una bandera és *gloriosissima*, un discurs vulgar és *incomparable*, un aviador és, per naturalesa, *heroico*, una empresa mediocre és *potente* i àdhuc la lluna *supera* a Itàlia, en majestat i *gagliardia* la lluna dels altres països.

Foix s'adhereix al que manifesta aquesta cita que extreu de la premsa europea: "Mussolini és el pallasso del món contemporani, prou talentós per a conèixer que juga una farsa i prou cínic per a continuar-la tot i sabent que pot acabar amb un riu de sang que inundarà Itàlia."

Amb l'ascens de la República, que finalment pot instaurar un nou ordre polític ben allunyat de la restauració borbònica, amb noves possibilitats per a la realització de Catalunya, Foix fa una revisió radical dels seus postulats. En aquest sentit, val la pena, encara que la cita sigui llarga, que fem referència a un dels articles més emblemàtics, el titulat "El nom de República és bell i gloriós", que publica l'11 de desembre de 1931. Hi podem llegir:

Des de la nostra adolescència hem sentit la mateixa fervor republicana que Baudelaire. El Catalanisme ha estat sempre per a nosaltres un moviment essencialment republicà. Col·laboracionista o secessionista, la fervor que agermana els catalans per a la resolució de la causa de llur llibertat nacional és republicana. República catalana, Comunitat de repúbliques peninsulars, República federal, República espanyola que admet només dins els seus límits els pobles que se li donen lliurement i espontàniament?...

Coneixem la lúcida oposició doctrinal feta als principis liberals, igualitaris i fraternals per Charles Maurras. Però hem sofert de l'experiència dels principis amb què els voldria substituir. Per a la llibertat de l'esperit la República és un mal menor. Des del punt de la universalitat de l'Esperit, un simple canvi de règim si us plau avantatjosament favorable. Totes les idees de Bonald, de De Roustre i de Maurras oposades als principis de Llibertat, de Democràcia i de República ens han fet reaccionar des de les nostres primeres lectures a favor d'aquests principis. Maurras i els seus ignoren, pràcticament, què són les llibertats que atorguen les monarquies llatines a llurs súbdits.(...)

Tots nosaltres, com a catalans als quals se'ns ha negat la Pàtria i com a súbdits que hem estat de la monarquia espanyola, hem sofert de l'aplicació dels principis geomètrics i arbitraris damunt els quals els teòrics de l'antidemocràcia recolzen llur brillant filosofia. N'hem sofert i hem estat a punt de morir-ne. La República ens ha aparegut com el nom bell i gloriós que podria redimir-nos. A canvi, és clar, de fer sinònims República i Llibertat.

Amb tot, el final de la campanya autonomista, amb la retallada de l'estatut que havia votat el poble català, revisa a la baixa aquesta confiança de Foix en la jove República espanyola. Però, donades les circumstàncies històriques, Foix mantindrà la seva defensa de l'autonomia de Catalunya i la seva pertinença a Acció Catalana, encara que no siguin ben bé l'ideal somiat.

Després de l'accés al poder de Hitler a Alemanya, la seva crítica als totalitarismes encara s'accentuarà més. Bastarà remetre'ns, entre els molts que trobem en aquesta època, a l'article "Entesa per al feixisme", publicat el 25 d'octubre de 1933. Explica l'aparició d'un moviment feixista europeu que teòricament cerca la pau per a Europa. El comentari de Foix, però, és prou indicatiu de la seva manca de confiança respecte a aquestes teòriques bones intencions:

A Espanya, amb més empenta del que creuen els demòcrates republicans de Catalunya, aquesta idea feixista guanya adeptes. Però podem assegurar que no és un feixisme col·laboracionista: la seva idea central és també "pacificadora" quan "pacificarà" Catalunya a la manera dels Felips.

I arribem a un dels punts clau per intentar comprendre la teoria política de Foix en la seva totalitat. Donada la posició democràtica i republicana que va exposant amb claredat en aquests articles dels primers anys republicans, ens pot sorprendre que al llarg de l'estiu del 1933 Foix recuperi a les pàgines de *La Publicitat* els vells articles de *Monitor* com a exemple de les seves posicions ideològiques. I, encara més, que els publiqui el 1934 en el volum *Revolució catalanista*, conjuntament amb els de Josep Carbonell, que aleshores ja militava a Unió Democràtica de Catalunya. Potser Foix i Carbonell tenien clar que, malgrat les coincidències inicials, la seva posició no es podia llegir de cap de les maneres com una adscripció absoluta al feixisme, sinó més aviat com la continuïtat, matisada segons les circumstàncies històriques, de les idees d'Enric Prat de la Riba, especialment la defensa d'un moviment catalanista unitari a la manera del que havia estat la Solidaritat Catalana, constituïda justament en els inicis de la formació política del jove Foix.

El final d'un somni

Foix, desencisat de la situació política, enceta una nova via en les seves col·laboracions periodístiques, cada cop més vinculades a l'art i a la cultura com a manifestació essencial de la identitat d'un poble, allunyada de les vicissituds polítiques, que només són eventuals. Tot i així, segueix remetent-se a les posicions polítiques que ha anat defensant i que el distancien clarament del feixisme. El 19 de juny de 1934 escriu:

Fa quinze anys justos que escrivírem el mateix en fixar la posició del nostre nacionalisme advers al tipisme i al racisme. Els italians s'han passat deu anys sostenint el contrari. Els russos ja en tornen quan els simpàtics idealistes de *Monde* i *Europe*, habitants distrets de la Lluna, totjust hi van. Maurras, prehistòric, sosté encara que una política reial i reialista modificarà les dades humanes útils als artistes! L'activitat de l'espirit és autònoma: aquesta és la nostra creença.

Respecte als inicis de la dècada anterior, el lèxic d'aquests articles adopta una aparença ben diferent; tan diferent que ara ens tornen a sorprendre encara més les hipotètiques relacions que se li han assenyalat respecte al feixisme italià. El 9 de juny, per exemple, escriu:

La Pàtria no és divina ni sagrada. (...) Per estimar la pàtria no cal mentir; ni odiar; ni preparar la guerra; ni elevar la Nació a la categoria d'absolut metafísic, ni confondre Nació i Estat. Treballar per la Pàtria és fer-nos dignes que sigui estimada.

i el 7 de juliol: "Els nostres lectors, educats fa anys, a causa de l'opressió, dins la idea i el sentiment de pàtria catalana, en tenen un concepte prou clar: pàtria, per als catalans, és el territori on es parla català actualment sotmès a un poder exterior."

Arran dels Fets d'Octubre, Foix, contràriament al que podíem pensar, segueix defensant, fins i tot amb més insistència, les seves posicions cada cop més inequívocament vinculades a la llibertat i a la democràcia. El 12 de març de 1935 escriu: "Tota l'Europa democràtica i intel·lectual ha celebrat el vuitanta-cinquè aniversari de la naixença de l'il·lustre pensador txecoslovac T. G. Masaryk. La idea de Pàtria i de Democràcia del President txec, de l'"Alliberador" és la mateixa dels catalans (...) Catalunya no ha trobat encara el Masaryk que l'alliberés no solament com a poble ans del seu plebeisme."

En aquests moments, la idea inicial d'organitzar el món en confederacions de pobles lliures ha deixat pas en el pensament de Foix a una incipient idea europeista, en què no dubta a defensar la creació d'uns aparentment utòpics estats units d'Europa, capaços de garantir la pau al continent. Ara tendeix a defensar els pobles que han obtingut la independència, com Grècia o Polònia; però també aquelles nacions que intenten defensar la seva identitat. Foix arriba a afirmar que, com els flamencs, "volem ésser catalans per a esdevenir ciutadans d'Europa."

Les últimes intervencions polítiques de Foix a *La Publicitat* del 1936 són per refermar el seu catalanisme. Pensa que ha de guanyar la voluntat popular i que ha d'incloure tots els catalans, referint-se explícitament a tots els territoris de parla catalana. Són

especialment importants els articles "València renaixent" i la sèrie "Missatge als mallorquins". En el fons, insisteix en la idea que el reforçament dels trets culturals permetrà, *de facto*, obtenir per a Catalunya la seva llibertat per damunt de les limitacions que imposen les lleis de la República espanyola.

Per posar un exemple de "València renaixent", el 29 de maig de 1936 afirma:

Aquesta adhesió del País Valencià podria servir per a l'establiment d'un futur contacte entre mallorquins, valencians i catalans que, per damunt les diferències de partit o d'interpretació dels moviments nacionals dins la península coincideixin en aquella idea de comunitat cultural propagada a Barcelona, a Mallorca i al País Valencià pels iniciadors de la Renaixença. Una sola llengua, una sola cultura: heus ací el pla, ben allunyat de tota preocupació política, que caldria establir entre els escriptors i artistes catalans i mallorquins, i valencians.

Conclusió: contra les etiquetes

A partir d'aquí, s'esdevindrà la guerra i el silenci. En definitiva, si hi va haver una relació de les teories polítiques de Foix amb el feixisme italià o amb les idees de Maurras, aquesta incidència es circumscriu a una evolució particular dels principis d'Enric Prat de la Riba, que són la base de la seva ideologia; en qualsevol cas, l'admiració pel feixisme italià es limita al moment històric en què és capaç d'accedir al poder a partir d'un moviment nacional teòricament aglutinador de tota la societat. Quan Foix veu que això és una fal·làcia, se'n desentén ben aviat.

A més, l'experiència de la dictadura de Primo de Rivera fa que en la ideologia política foixiana s'acabin bandejant completament els possibles excessos totalitaris i, cada cop amb més força, es decanta decididament per una república democràtica que garanteixi la llibertat de Catalunya.

El procés de la República espanyola, però, no l'acaba de convèncer perquè no arriba a garantir-ne aquesta llibertat i, per això, acaba apel·lant a la potenciació dels aspectes culturals que, en

definitiva, ja són una forma de política i que poden reunir totes les terres de parla catalana per ser capaços d'assolir un futur de llibertat, deslligat de la política espanyola. Encara el 26 de juny de 1936, acaba amb aquesta claredat:

Ho hem dit amb insistència: el Catalanisme ultra ésser una política és una cultura. Més encara: el Catalanisme, en tant que moviment nacional destinat a realitzar dins l'àrea geogràfica de les terres que parlen una mateixa llengua la Idea Catalana, és més exactament interpretat quant la política desenvolupada pels seus representants dins les corporacions oficials tendeix a identificar-se amb la cultura. (...)

Per tal com València, la Catalunya del Principat, el Rosselló i les Illes parlen una mateixa llengua, és possible la naixença -o la renaixença- d'una cultura que fa solidàries aquestes terres. És damunt aquesta comunitat de llengua i de cultura que els temps esdevenidors, si tots sabem ésser fills de la Idea, veuran bastir una Política que farà sòlida pels segles la magna comunitat nacional de la qual som, ja nosaltres, súbdits devots i lleials.

Bibliografia

- Panyella, Vinyet (1989) *J. V. Foix: 1918 i la idea catalana*. Barcelona. Els llibres de l'Escorpí. Idees, 69. Eds. 62.
- Prat de la Riba, Enric (1978) *La nacionalitat catalana*. Barcelona. MOLC, 5. Eds 62 i "la Caixa".
- Sentís, Carles (2006) *Memòries d'un espectador*. Barcelona. La Campana.
- Vallcorba, Jaume (2002) «El catalanismo fascista de J. V. Foix». *La Vanguardia*, 3 de maig.